

مطبوعات نگاهی از درون

O داوود محمدی

علی برپادارنده و توجه‌کننده گشایش فضای سیاسی کشور، باز هم مطبوعات، در کانون اعمال محدودیت‌ها قرارگیرند و فرصت ایفای نقش حلقه واسط از آنان سلب شود. هم از این رو، علیرغم قدمت ۱۶۵ ساله مطبوعات در ایران، دوره‌هایی که جامعه و به ویژه حکومت‌کنندگان قادر بوده‌اند از مزیت تماشای تصویر خویش در آئینه مطبوعات آزاد بهره‌مند شوند، «میان پرده‌ها» بی‌بیش نبوده است.

بی‌گمان، همانند هر نهاد دیگری نمی‌توان از مطبوعات سخن گفت و از گردانندگان آن یعنی اهالی مطبوعات دگری به میان نیلورد. رفع این ضرورت در ایران، تاکنون با مشکلات عدیده‌ای مواجه بوده است. نخست آن که در اغلب مواقع تنها معدودی از چهره‌های شاخص دنیای مطبوعات در کانون توجه نامستمر محققان و تا حدودی افکار عمومی قرار داشته‌اند و افراد دیگری که هر یک سهمی بسزا در پیشبرد فعالیت‌های مطبوعاتی داشته‌اند از دایره این توجه خارج مانده‌اند. دیگر این که در اغلب مواقع به دلیل خصلت مذموم سپاه یا سپید دیدن افراد، مطالب نگاشته شده درباره چهره‌های شاخص مطبوعاتی از اعمال حب و بغض‌های شخصی در امان نمانده است. سرانجام آن که اکثر مطالب نگاشته شده یا به حدی تحت تاثیر عوام زدگی قرار گرفته است که واقعیت در میان آنبوه داستان‌سرایی‌ها، و افسانه‌پردازی‌ها، کم‌رنگ شده است، یا به قدری اصول آکادمیک پژوهش در آنها مراعات شده که نتیجه کار، صرفاً برای پژوهشگران جناب شده است و عامه مردم از اقبال به این آثار خودداری کرده‌اند.

البته اذعان به دشواری‌های خلق آثاری جامع و مانع در این زمینه - که ویژگی تفکیک‌ناپذیر کلیه تالیفات حوزه علوم انسانی است - نباید به دل‌سردی از انتشار آثاری که مشکلات مذکور را در یک یا تمامی جنبه‌ها کاهش دهد، منتهی شود و از این منظر، می‌توان کتاب «خطرات و مشاهدات را در

مروزی بر تاریخ معاصر ایران موبد این نکته است که به محض گشایش فضای سیاسی کشور، مطبوعات پیش از هر نهاد دیگری فعال‌تر شده‌اند و کوشیده‌اند تا مطالبات شهروندان را بازتاب دهند. هرچند در این رهگذر از افراط و تفریط مصون نمانده‌اند، در مجموع، توانسته‌اند در جایگاه ممتاز «حلقه واسط» بین حکومت شونده‌گان و حکومت‌کنندگان مستقر شوند. با چنین وضعیتی طبیعی است که بلافاصله پس از تضعیف یا امحای

- O خطرات و مشاهدات
- O گردآوری و تدوین: سید فرید قاسمی
- O نشر انوشه، تهران ۱۳۸۰
- O چاپ اول: ۳۳۰۰ نسخه
- O ۲۴۰ صفحه، ۱۳۰۰۰ ریال

قلمرو آثار مرتبط با نشریات گامی قابل تامل و مثبت دانست.

این کتاب در برگرنده «یکصد خاطره از یکصد واقعه مطبوعاتی» به انضمام ده نامه است که به تعبیر گردآورنده نقش آفرینان آن «هفت روزنامه نگار نویسنده، مدیر مطبوعاتی و مرتبطان با مطبوعات از صدور فرمان مشروطیت به این سوست». به نوشته گردآورنده «آن یا تاریخساز و یا شاهدان عینی بسیاری از وقایع بوده‌اند و از مطلقان بر اطلاع محسوب می‌شوند... این خاطرات و تجربیات برای روزنامه نگاران جوان

وجود مطالعاتی از شخصیت‌هایی نظیر ملک الشعراء بهار، پرویز ناتل خانلری، صادق هدایت، ایرج افشار، سید محمدعلی جمال زاده، علی دشتی، محمود هدایت، سعید نفیسی و... به تنهایی کافی است تا اهل فن و کتابخوانان قابل توجهی را به مطالعه کتاب ترغیب کند. امتیازات ذکر شده کتاب، جذابیت‌هایی برای آن پدید آورده است که اقشار مردم عادی نیز از مطالعه کتاب منتفع می‌شوند و به دانسته‌ها و یافته‌های مفیدی دست یابند و «گاهی از درون» به خانواده پر رمز و راز مطبوعات را تجربه کنند.

عبرت‌آموز و برای پژوهشگران و علاقه‌مندان اطلاعات ارزنده‌ای را در بر دارد. ۳۲ خاطره از صد خاطره اثر حاضر، بیش از این در روزنامه‌ها و نشریات در حال انتشار کشور به چاپ رسیده است و انتشار مابقی آن به پیش از انقلاب و نشریات آن دوران باز می‌گردد. اولین خاطره منتشره در این اثر، نوشته‌ای است از محمدتقی ملک الشعراء بهار که در ۲۹ خرداد ۱۳۳۳ در صفحه چهارم نشریه خواندنیها به رشته تحریر در آمده است. آخرین خاطره نیز از سید فرید قاسمی (گردآورنده کتاب) است. بدون آنکه نویسنده نیمی از انتشار آن پیش از چاپ در این کتاب ذکر کند که

به نظر می‌رسد نخستین بار در همین کتاب منتشر می‌شود.

۱۹۰ صفحه از این مجموعه به خاطرات روزنامه نگاران، نویسندگان و مدیران و علاقه‌مندان مطبوعات اختصاص یافته است؛ ضمن آنکه ۳۷ صفحه از کتاب به ده مکاتبه بین این گروه مربوط می‌شود. نامه حسین فاطمی به نصرالله شیفته، جلال آل احمد به علی‌اصغر ابرانی، میرزاده عشقی به حبیب وزیری، فریدون مشیری به ایرج افشار، میرزا عبدالرحیم طالیوف تبریزی به علی اکبر دهخدا، علامه محمد قزوینی به محمود افشار یزدی، احمد

شاه به نایب‌السلطنه، حبیب‌الله زاتچ خواه به اطلاعات ماهانه، خسرو شاهانی به حبیب بغمایی، محمد امین محمدی به پرویز خطیبی از جمله این مکاتبات است. وجود مطالعاتی از شخصیت‌هایی نظیر ملک الشعراء بهار، پرویز ناتل خانلری، صادق هدایت، ایرج افشار، غلامحسین صالحیار، سید محمدعلی جمال زاده، علی دشتی، فریدون مشیری، محمود هدایت، سعید نفیسی و... به تنهایی کافی است تا اهل فن و کتابخوانان قابل توجهی را به مطالعه کتاب ترغیب کند. اما امتیازات ذکر شده کتاب، جذابیت‌هایی برای آن پدید آورده است که اقشار مردم عادی نیز از مطالعه کتاب منتفع می‌شوند و به دانسته‌ها و یافته‌های مفیدی دست یابند و «گاهی از درون» به خانواده پر رمز و راز مطبوعات را تجربه کنند.

علاوه بر این، در کنار خاطرات و مشاهدات مشاهیر مطبوعات که برای پژوهشگران و اغلب مردم عادی نیز شناخته شده محسوب می‌شوند، خاطرات و مشاهدات دست اندرکاران مطبوعاتی کم شهرت و بعضاً گمنام نیز گردآوری شده و از لایه‌ی خاطرات و مشاهدات هر دو دسته، سرشناس و گمنام، خواننده بافضای حاکم بر مطبوعات ایران در مقاطع متفاوت زمانی آشنا می‌شود. اعمال فشارهای دایمی ارباب قدرت بر صاحبان قلم، تمکین برخی و مقاومت تحسین برانگیز شماری دیگر در برابر انتظارات و اوامر قدرتمندان، حسادت‌ها و رقابت‌های اصحاب مطبوعات با یکدیگر، کمیود امکانات اعم از فنی و انسانی نقش خلاقیت‌های فردی در جذب خوانندگان فروتنتر، نقش سانسور در محدودسازی آزادی مطبوعات در چیرگی مورد بر تضییقات سانسورچی‌ها و... از جمله خنده‌هایی است که به تازگی در پس زمینه و فرون‌مایه خاطرات و مشاهدات گردآوری شده، همانند ترجیح بندی تکرار می‌شود.

تنوع و پراکندگی محور خاطرات و مشاهدات ضمن آنکه می‌تواند نکته مثبتی برای کتاب باشد و کنج‌کاوای طیف گسترده‌تری از خوانندگان را

بوشش دهد. در عین حال، می‌تواند «حقیق مؤثر» هدف گردآورنده مبتنی بر انتقال «اطلاعات ارزنده» نسل پیشین و حاضر مطبوعات به «علاقه‌مندان» و نیز «عبرت آموزی» نسل «روزنامه نگاران جوان» را کم رنگ‌تر سازد. ضمن آنکه تفاوت حجم خاطرات و مشاهدات منتخب که از چند خط تا چند صفحه را شامل می‌شود، چنین کارکردی دارد. مصاف بر این استفاده از جذابیت‌های تصویری مانند عکس می‌توانست بر گیرایی کتاب نزد خوانندگان بیفزاید.

فایده پژوهش‌های کتاب، از ویژگی‌های قابل توجه کتاب، پرهیز گردآورنده از هرگونه قضاوت ارزشی درباره افرادی است که خاطرات، مشاهدات و مکاتبات آنان در کتاب شده است. ضمن اینکه در میان اسامی فعالان مطبوعاتی که خاطرات آنها نقل شده است، اسامی هواداران گرایش‌های فکری، سیاسی متنوع دیده می‌شود که این امر احتمال اعمال نظر در گزینش خاطرات را بعید جلوه‌گر می‌سازد.

با این همه مطالعه کتاب خاطرات و مشاهدات که حاصل تلاش ارزنده سید فرید قاسمی است، در وضعیت کنونی که مطبوعات با فراز و نشیب‌هایی در صف مقدم تحولات سیاسی کشور جای گرفته‌اند، برای اهالی مطبوعات و علاقه‌مندان پر شمار آن در جامعه حاوی نکات و تجارب ارزشمندی است که در شناخت معضلات کنونی حاکم بر فضای مطبوعاتی کشور و دستیابی به راه حل‌های غلبه بر این معضلات، احتمالاً تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم عیدیه‌ای بر جای می‌گذارد.